

Anyanyelvünk épségéért

Málnási Ferenc

Erdélyi anyanyelvoktatás — irodalmunk tükrében XLVI.

A „marslakók”

A XX. században a háborúk, a történelmi sorsfordulók, diktatúrák igen sok honfitársunkat sodorták külföldre, a területileg és lelkileg egyaránt megcsonkított országból, szűkebb hazánkból, Erdélyből is. A virágzó magyar iskolák nevelőmunkájának gyümölcse nagyrészt az Újvilágban, Amerikában érett be. A magyar nemzet fiainak hozzájárulása a világ tudományos haladásához és az őket menekültként befogadó országok fejlődéséhez szinte felmérhetetlen. Marx György akadémikus, az ELTE atomfizika professzora az ezredfordulón „*The Vice of the Martians*” (*A marslakók érkezése*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000.) címmel könyvet írt azokról a világhírű tudósokról, akik Nyugaton alakították a XX. század történelmét. Azt a mintegy félszáz magyar tudóst, akik az atomkor, a komputer- és az úrkorszak kialakításában meghatározó szerepet játszottak — legendás tudásuk, zseniális fantáziájuk, egymás közt beszélt nyelvük — édes anyanyelvünk — és furcsa angol kiejtésük miatt — tudós barátaik tréfásan *marslakóknak* nevezték. Köztük sok magyar és magyar származású Nobel-díjast tartanak számon, de mindössze Szent-Györgyi Albert az, aki hazai tudományos műhelyben érte el eredményeit. A tudományos világ népszerű hetilapja, a *Nature* 2001. januári, millenniumi számában megjelent esszé, amelynek címe: „*Genius loci. The twentieth century was made in Budapest (A hely szelleme. A XX. század Budapesten készült)*” alátámasztja Marx professzor könyvének sugallatát. Az alkotóképesség ilyen tömeges kibontakozása jórészt a századelő új világvárosának szellemiségét, iskoláit, rendkívül magas szintű oktató-nevelő munkáját dicséri, amely a magyar kulturális élet egészét áthatotta.

Röviden bemutatok néhány kiválóságot — Marx György munkája nyomán — azok közül, akik, magyar gyökérrel, Nyugaton alakították a XX. századot:

Bárány Róbert — *Robert Bárány* (1876, Bécs — 1936, Uppsala). Németül és magyarul beszélt, élettani vagy orvostudományi Nobel-díjat (1914) kapott, azt mutatta ki, hogy az emberi mozgás- és egyensúly-érzékelés szerve a fülben van.

Bay Zoltán — *Zoltan Bay* (1900, Gyula — 1922, Washington). A Franklin Intézet Boyden-díját kapta a fénysebesség áttekintéséért és erre alapozva a metrologiához való hozzájárulásáért.

Békésy György — *Georg von Békésy* (1899, Budapest — 1972, Honolulu). A gyakorlati fizika professzora, élettani vagy orvostudományi Nobel-díjat kapott (1961).

Erdős Pál — Paul Erdős (1913, Budapest — 1998, Varsó). A természetes egész számok, a prímszámok kutatója, munkásságát Wolf-díjjal jutalmazták.

Gábor Dénes — Dennis Gabor (1900, Budapest — 1979, London). A holográfia megteremtője: a tárgyról érkező fény teljes információtartalmát rögzíti fényképlemezen, rekonstruálni képes a tárgy (három dimenziós, felnagyított) képét. Nobel-díjat kapott a holografikus módszer felfedezéséért.

Goldmark Péter Károly — Peter K. Goldmark (1906, Budapest — 1977, Port Chester). A Columbia Broadcasting System igazgatója, feltalálta a mikrobarázdas hanglemezt és a színes televíziót (1940).

Gróf András István — Andrew Grove (1936—). A Fairchild mikroelektronikai vállalat vezetője, az INTEL alapítója, elnöke. A számítógépek teljesítőképessége, a processzorok kutatója. Az INTEL gyorsabb mikroprocesszorokat fejleszt ki és gyárt (Pentium stb.). 1997-ben az „Év embere”.

Harsányi János — John C. Harsanyi (1920, Budapest — 2000, Berkeley). Kidolgozta az olyan játékok matematikai elméletét, ahol a kereskedelmi, politikai ellenfelek nem ismerik egymás kártyáit és céljait. Nobel-díjat (1943) kapott „az izotópok nyomjelzőként való fölhasználásáért kémiai reakciók tanulmányozásánál”.

Hoff Miklós — Nicolas Hoff (1906, Magyar-Óvár — 1997, Stanford). Pendray-díjat (1971) és Guggenheim-éremet (1983) kapott, amiért „egész életében kiváló mérnökként és tanárként hozzájárult aeronautikai szerkezetek tervezésének elméletéhez és gyakorlatához”.

Kármán Tódor — Theodore von Kármán (1881, Budapest — 1963, Aachen). Az örvényképződés kutatása után bevezette a repülő és más járművek áramvonalas alakját. Kulcsszerepe volt a lökhajtásos repülőgépek kifejlesztésében.

Kertész Imre (1929, Budapest — 2016). Az első Nobel-díjas (2002) magyar író, többek között a Kossuth- és a Herder-díj birtokosa is. Regényei: *Sorstalanság*, *A nyomkereső*, *a Kudarc*, *Kaddis a meg nem született gyerekéért*, *Gályanapló...*

Kemény János György — John G. Kemeny (1926, Budapest — 1992, North Hampshire). Kifejlesztette a BASIC-nyelvet (1962) és az e-mail hálózatot (1964). Megkapta az IBM első Robinson-díját (1991) a „számítógépek időbeosztásos hálózatba kapcsolásáért”.

Koestler Artúr — Arthur Koestler (1905, Budapest — 1983, London). A XX. század eszméinek hatását bemutató regényei, a tudományos alkotás folyamatát elemző esszékötetetei tették híressé.

Korda Sándor — sir Alexander Korda (1883, Pusztáúrpásztó — 1956, Párizs). Az 1920-as években az első magyar moziújság megalkotója, filmrendező, producer.

Kosztolányi András — André Kostolany (1906, Budapest — 1999, Párizs). Maga mondta: „Istennel magyarul beszélek, barátaimmal franciául, pénzemberekkel angolul”. A Francia Becsületrend lovagja. Könyvei nyolc nyelven jelentek meg.

Lenard Fülöp — Philipp Eduard Anton Lenard (1862, Pozsony — 1947, Messelhausen). Felismerte a fényelektromos jelenség során szabaddá váló mozgási energiát, a belső fény rezgésszámának lineáris függvényét. Fizikai Nobel-díjat (1905) „katódsugarakkal végzett munkájáért” kapott.

Neumann János — John von Neumann (1903, Budapest — 1957, Washington). Kidolgozta a kvantummechanika matematikailag szabatos axiomatikus megalapozását, kifejlesztette a matematikai játékelméletet, megtervezte és

megvalósította az olyan számítógépeket, amelyekbe nemcsak az adatokat, hanem az elvégzendő műveleteket is elektronikusan lehet beprogramozni.

Oláh György — George Andrew Olah (1927, Budapest). Kémiai Nobel-díjat (1994) kapott „a karbokationok kémiájához való hozzájárulásáért”

Polányi János — John Polanyi (1929, Berlin) Wolf-díjas (1982), kémiai Nobel-díjas (1986) mert „hozzájárult egy új kutatási területnek a kifejlesztéséhez a kémiai reakciók dinamikájában”.

Polányi Mihály — Michael Polanyi (1891, Budapest — 1976, Oxford) fizikus, a filozófia professzora, az Angol Királyi Társaság tagja.

Solti György — sir George Solti (1912, Budapest — 1997, Antibes). Karnagy, Leonard Bernstein díjat és Wolf-díjat kapott.

Szebehelyi Győző — Victor Szebehely (1921, Budapest — 1997, Austin). Ő tervezte a Hold felé indított Apolló űrhajók pályáját. Brouwer-díjas.

Szent-Györgyi Albert — Albert Szent-Györgyi (1893, Budapest — 1986, Woods Hole). Élettani-orvosi Nobel-díjat (1937) kapott a „biológiai oxidációs folyamatok terén tett fölfedezéseiért, különös tekintettel a C-vitaminra és fumársavra”. Az első és eddig az egyetlen személy, aki Magyarországról utazott a Nobel-díj átvételére.

Szilárd Leó — Leo Szilard (1898, Budapest — 1964, La Jolla). A neutronláncreakció angol szabadalma, az urán fűtőelemből és neutronlassító közegből fölépített inhomogén atomreaktor amerikai szabadalma (1944), Einstein-díjat és az Egyesült Nemzetek „Atom a Békéért”-díját kapta munkásságáért.

Teller Ede — Edward Teller (1908, Budapest — 2003, Stanford, Kalifornia). Kidolgozta a termonukleáris reakciók elméletét: egymást taszító könnyű atommagok magas hőmérsékleten fuzionálhatnak, miközben energia szabadul föl. Einstein-díjas (1958).

Wiesel Eliézer — Elie Wiesel (1928, Máramarossziget — 2016, New York). Megjárta Buchenwaldot, a „holokauszt” szót ő vezette be az irodalomba. Nobel-békedíjas (1986). Üzenete: „béke, megértés, emberi méltóság”. Hitt abban, hogy a gonoszság ellen küzdő erők diadalmaskodhatnak.

Wigner Jenő Pál — Eugene P. Wigner (1902, Budapest — 1995, Princeton). A természet szimmetriáit kihasználva megadta a kvantummechanika magalapozását. Megtervezte és megépítette az első vízhűtéses, nagy teljesítményű reaktorokat. Ő volt „a világ első reaktormérnöke”. Fizikai Nobel-díjat kapott (1963) „az atommag és elemi részecskék elméletéhez való hozzájárulásáért”.

Zsigmondy Richárd — Richard Zsigmondy (1865, Bécs — 1925, Göttinga). Kémiai Nobel-díjas (1925) „a kolloid oldatok heterogén voltának megmutatásáért és ehhez használt módszeréért.”

Felemelő érzés a „marslakók” kislexikonában áttekinteni a XX. században Nobel-díjjal kitüntetett magyar származású alkotó, meg a többi tudós névsorát. A magyar tudósok zöme őseink földjén, a Kárpát-medencében él és munkálkodik, s közülük sokan tartoznak a tudósvilág élvonalába.

A XX. század egyik nagy nemzetnevelőjét említeném még, aki íróként, pedagógusként, orvosként a XX. század kiemelkedő magyar gondolkodója volt:

Német László (Nagybánya, 1901 — Budapest, 1975). Szépírói, drámaírói munkásságának termékeiben (*Gyász, Iszony, Égető Eszter, Emberi színjáték*, illetve *VII. Gergely, Galilei, Széchenyi, A két Bolyai*) a lélekrajz, a klasszikus realizmus és a társadalomkritika sajátos ötvöződését figyelhetjük meg. Tanulmány-

és esszékötetetei a mai ifjúságnak is érvényes tanulságul szolgálnak. A nagy nemzet-nevelő iránti tiszteletét Pilinszky János *Ama kései* című versében fejezi ki:

„Ama kései, tékozló remény,
az utolsó, már nem a földet lakja,
mint viharokra emelt nyárderű,
felköltözik a halálos magasba.”

Mi különbözteti meg a magyar nyelvet a többi nyelvtől?

A XXI. századba lépő magyar anyanyelvünket alapvető sajátosságok jellemzik, ezeket tekintem át néhány példával, a nagy területen beszélt indoeurópai — germán, latin és szláv nyelveket véve alapul.

1. A magyar nyelv **kötött hangsúlyú**. A hangsúlyt a szavak elejére helyezzük, még akkor is, ha a kérdő hangsúllyal ejtett mondatban a mondatlejtés megváltozik.

2. A magyar nyelvben **nincsenek nyelvtani nemek**. Az indoeurópai nyelvek többségében hímnemű, nőnemű és semlegesnemű szavak találhatók. A magyarban csupán a szavak jelentése utal arra, hogy valaki, valami férfi-e vagy nő, fiú-e vagy lány.

3. A magyar nyelv **ragozó nyelv**. Az európai nyelvek nagy részétől eltérően a magyar nem nyelvtani esetekben helyezi el a mondatba illeszkedő szavakat, hanem **ragozással**. A magyar ragozás változatos és szerteágazó. Nemcsak a névszókat (főnév, melléknév, számnév, névmás) és az igéket, hanem még a névutókat is ragozzuk: pl. mögöttem, mögötted...

4. **Hangrend**. A magyar egyszerű (nem összetett) szavak vagy mély, vagy magas hangrendűek. A mély hangrendű szavakban csak mély és semleges magánhangzók fordulnak elő. A magas hangrendű szavakban csak magas magánhangzók lehetnek.

Mély magánhangzók: **a, á, o, ó, u, ú.**

Magas magánhangzók: **ö, ő, ü, ű, e, é, i, í.**

Mély hangrendű szavak: **golyó, szabály, kutya...**

Magas hangrendű szavak: **gyűrű, örül, hűvös...**

Nem vonatkozik a szabály az összetett szavakra: a **fazékfedő**, a **műhold**, az **úrhajó** vagy **fürdőszó** mély és magas hangokat egyaránt tartalmaz. A hangrend szabálya alól kivételt képeznek az idegenből átvett szavak is: pl. a francia renaissance **reneszánszként** honosodott meg a magyarban, de a **sofőr**, **operatőr**, **valőr**, **kosztüm** stb. A magas hangok közül az **e, é, i, és í** együtt szerepelhet a mély magánhangzókkal (**állít, hiba, hadi** stb.), a többi nem.

5. **A toldalékok illeszkedése**. Nemcsak az alapszavakra, hanem a toldalékok használatára is kiterjed a hangrendi törvény. Mély hangrendű szavakhoz csak mély hangú, magas hangrendű szavakhoz csak magas hangú toldalékok járulnak.

Mély hangrendi ragozás: **írok, írsz, ír, írunk, írtok, írnak.**

Magas hangrendi ragozás: **örülök, örülsz, örül, örülünk... értem, érted, érti...**

Mély hangrendű szóhoz mély toldalékok járulnak: **házam, házad, háza...**

Magas hangrendű szóhoz magas toldalékok illeszkednek: **földem, földed, földje...**

6. **Elöljárók helyett ragok és névutók.** A névszók mondatbeli viszonyát a szó végéhez ragasztott toldalékokkal (ragokkal, jelekkel) vagy a névszó után tett névutóval fejezzük ki.

Ragokkal: **házainkban, kertedben, virágunkat...**

Névutókkal: **a fa előtt, az asztal alatt, a magyar óra után...**

Az indoeurópai nyelvekben a névszó elé helyezett szócska, a prepozíció — elöljáró — jelzi, hogy a névszónak milyen a viszonya a mondat többi részéhez: **in the house...**

A házainkban szóalak a többes szám első személyű birtokos személyjel (-nk) után egy helyhatározóragot tartalmaz (-ban).

7. **Birtokos személyjel.** A birtokos személyjét a főnévhez csatolt személyjellel jelöljük: könyvem, könyved, könyve, stb., nem úgy, mint az indoeurópai nyelvekben, amelyekben birtokos névmást használnak a birtok előtt: **my book, your book...**

8. **A ragok és a névutók hármassalakja** (locativus, ablativus, lativus) és a ragok magas és mély hangrendi változata: **-ban, -ben; -ba, -be; -ból, -ből;** illetve **alatt, alá, alól; mögött, mögé, mögül.**

9. **Kétféle ragozás.** A magyarban **alanyi és tárgyias ragozása** lehet a tárgyias igéknek.

Alanyi és tárgyias ragozása lehet pl. az **eszik, iszik, játszik** igéknek.

Alanyi: **eszem, eszel, eszik, eszünk, esztek, esznek.**

Tárgyas: **eszem, eszed, eszi, esszük, eszitek, eszik.**

A tárgyias ragozásnak előnye van. Egy szóval fejezhetjük ki azt, amit más nyelvben hárommal mondanak: **szeretlek** (I love you, ich liebe ich, te iubesc).

10. **Ikes igék.** Az igék egy része egyes szám 3. személyben **-ik** végződésű (eszik, iszik, játszik stb.). Ezek ragozása részben eltér a többiétől: **eszem, eszel, eszik, eszünk, esztek, esznek.** Az ikes ragozás a feltételes módban is eltér vagy eltérhet a nem ikestől: **játszanék** vagy a **játszhatnék** mellett helyes a **játszanám, játszhatnám** is.

11. **Jelentésmódosító igekötők.** Az ige elé vagy mögé helyezett igekötőkkel jelentősen megváltoztathatjuk az ige értelmét. Egészen mást jelent a **játszik** ige, mint a **megjátszik** (alakoskodik), az **eljátszik** (egy lehetőséget vagy egy szerepet), a **rájátszik** (fokoz, eltúloz) vagy a **kijátszik** (megkerüli a szabályokat).

12. **A toldalékolás hármassalakja.** Háromféle toldalék van a magyarban: a **képző**, a **jel** és a **rag**. Ebben a sorrendben is követhetik egymást.

A **képző** olyan toldalék, amely megváltoztatja a szó értelmét: **ember — emberség, játék — játékos...**

A **jel** olyan toldalék, amely kifejezi, hogy

a) valamiről egyes számban vagy többes számban beszélünk: **ember — emberek, játék — játékok, ház — házak...**

b) valami a birtoka valaminek: **Péteré, házé, játéké...**

A **rag** olyan toldalék, amellyel egy szót a mondatba illesztünk. **játék — játékot.**

Péternek megmondtam, hogy adja ide a **játékot.**

13. **A magyar kedveli az egyes számot.** A számnevek után a magyar egyes számot használ. Érvényes ez a határozott számnevekre: **két angyal, három ördög, negyven rabló...**, és a határozatlan számnevekre is: **néhány elefánt, rengeteg szűnyog, sok eszkimó...** A tömegesen megjelenő dolgokat is egyes számba tesszük: **sok krumpli, kevés cseresznye...**

14. **A páros dolgok egyes számban állnak.** A páros testrészek és tárgyak nevét egyes számba tesszük: **éles szeme van, fázik a fülem, Éva kinötte cipőjét...**

15. **Tagadóige.** A tagadást tagadóigével fejezzük ki, amely állhat egyes vagy többes számban, de harmadik személyben használjuk: **nincs ceruzám, nincsenek barátaim...**

16. **Kérdőszócska.** Nyelvünk egyedi jelenségei közé tartozik az **-e** kérdőszócska. Kötőjellel illesztjük a kérdéses szóhoz, többnyire az állítmányhoz, de olykor más mondatrészhez is: **megetted-e** a csokit?, a **Péterét-e** vagy a Pálét?

17. **Mellérendelés.** A magyar nyelv jobban kedveli a mellérendelő, mint az alárendelő mondatösszetételeket. Költőink műveiben mindkét összetett mondatra találunk példát:

Mellérendelő összetétel: „Ég a napmelegtől a kopár szík sarja, / Tikkadt szöcskenyájak legelésznek rajta.” (Arany János: Toldi)

Alárendelő összetétel: „Egész úton hazafelé / Azon gondolkodám, / Miként fogom szólítani / Rég nem látott anyám”. (Petőfi Sándor: Füstbement terv)

18. **Hangzókészletünk sajátosságai.** Hangzókészletünk számos sajátosságot mutat — az **y** segítségével alkotott **gy, ly, ny** és **tymeg** a többi kétjegyű mássalhangzó, a **cs, dz, sz** és a **zs** éppúgy magyar jellegzetességnek nevezhető, mint a magánhangzók rövid és hosszú változatai.

19. **Sajátos névelőhasználat.** A tulajdonnevek előtt nem áll névelő, csak ha a névelő a tulajdonnév utáni szóra vonatkozik: **Péter ír.** De: **a Pétertől kért tollal írok.** Ennél furcsább, hogy a tó-, folyó- és hegyneveket névelővel, a helységnevek egy részét viszont névelő nélkül mondjuk: Itt folyik **az Olt.** De: **Kolozsvárra** utazom. **Erdélyben** élek.

20. **Magánhangzók és mássalhangzók aránya.** A hangtorlódás kerülése.

A magyarban valamivel több a magánhangzó, mint a mássalhangzó. A magyar kerüli a mássalhangzó-torlódást, ezért ritkán fordul elő, hogy egy szón belül kettőnél több mássalhangzó áll egymás mellett. pl. a szláv **dvor** szóból a magyarban **udvar** lett.

21. **A magyar személynevekben a családnév megelőzi a keresztnévet.** Ez nem azzal függ össze, hogy a melléknév a főnév előtt áll, hanem azzal, hogy nálunk a bővítmény általában megelőzi az alaptagot, a jelző a jelzett szót.

22. A szóvégi **h** egyes szavakban néma: **düh, méh, oláh, pléh...** A **-val, -vel** ragos alakokban **v**-t használunk: **dühvel, méhvel...**

23. A magyar nyelv természetéhez hozzátartozik, hogy **kedveli a képszerű kifejezéseket**, pl. az állandósult szókapcsolatokat, a **szólásokat**: „Úgy megoldotta a feladatot, mint a piny.” Irodalmunkban elterjedtek a **szállóigék**: „Egy, csak egy legény van talpon a vidéken.” (Arany János: Toldi)

24. **Rámutató jellegű határozott névelő.** A magyar határozott névelő (**a, az**) mutatószóból (**az**) ered. A névelő alkalmazkodik az utána következő szóhoz:

a fa, az ujj. Rámutat a mondat alanyára, tárgyára: **Kérem az almát.**
(<http://www.nemzetismeret.hu>)

A fenti megállapítások mellé az anyanyelvoktatással kapcsolatos véleményt idézek: „Világunk modellezésére anyanyelvünkben sokkal több erő rejlik, mint amit felismerünk, azért, mert míg a matematika általában igen/nem logikai rendszer, a nyelv nem az. A nyelv *multivalens logikai rendszer*, pontosan olyan, mint a sokkal egyszerűbb mesterséges intelligencia. Ez azt jelenti, hogy az adott magyarázandó kérdésre adható válaszok száma végtelen lehet. Minket az iskolában arra tanítottak, hogy a képletből ki kell jöjjön ez eredmény. Ez így van, de vajon nem a képletben való látásmód a hibás abban, hogy kijön-e az eredmény, vagy nem? Többértékű logikai rendszerben ez nem így működik. A diákokat arra kellene megtanítani, hogy ilyen rendszerekben gondolkozzanak. A nyelv sem bivalens rendszer, ilyenként nagyon korlátozott lehetőségű eszköz volna. Agysejtjeink csodálatos hálózata kialakít egy lelehetőségesebbnek tűnő választ egy felmerülő kérdésre. A magyar nyelvben, struktúrájában, szavaiban benne foglaltatik ez a *lehetőségelmélet*. Ha ennek a technikáját lehetőleg gyerekkorban sem sajátítjuk el, akkor nehezebben fogjuk megérteni az absztraktabb rendű logikai struktúrákat. Az új dolgok meglátásának pedig ez az egyik titka... (Márton László Ferenc: Nyelv, mesterséges intelligencia. *Krónika*. 2010. június 11-13.) Mit tehet egy pedagógus ahhoz, hogy a megfelelő módon tanítsa magyarra, magyarul a gyerekeket? — kérdezte a riporter. A válasz: „Teljesen új alapokra kell helyezni az oktatást.” Nem lehet egy ragozott nyelvi struktúrát hajlító nyelvi eszközökkel tanítani. Nem szabad mennyiségi oktatást folytatni minőségi helyett. A gond az, hogy **a magyar ragozó, képi nyelv, az indoeurópai nyelvek pedig hajlító, nem képi nyelvek, mi viszont indoeurópai stílusban oktatunk.** A nem képi mélyrétegre épülő indoeurópai nyelvek más struktúrát alakítanak ki az agyban, más döntéshozatali mechanizmust, mint a ragozó nyelvek. És ezt a két különböző működésrendet fiatalkorban nem szabad változtatni, összezavarjuk a gyerek gondolkodását, kommunikálni képes lesz, de az alkotóképessége, alkotókedve igencsak megszenvedti ezt. A legnagyobb baj az, hogy miközben a magyar nyelv szavai nem tudati szinten, hanem képekben közölnek információkat, mi nem tudunk képekben fogalmazni, képet „olvasni”, mert leszoktattak, leszoktunk róla. Az indoeurópai stílust próbálták belénk sulykolni, amely szövegben gondolkozik, leírja a dolgokat. **A kőkor szava még kép volt, ebből kell kiindulni, így kezdődött a kommunikáció.**

Milyen lesz a netm@gy@r?

Balázs Géza tette fel ezt a kérdést (*Édes Anyanyelvünk*, XXV. évfolyam 2. szám, 2003. április), és válaszol is rá: „Minden technikai eszköz hatással volt a nyelvre. Az írás, illetve tömegméretű kiterjesztése, a nyomtatás azonban egészen biztosan új gondolkodási és nyelvi létmódot hozott létre. Ez lett McLuhan szavával Gutenberg-galaxis, az a világ, amelynek ötszáz éve volt eddig a széles körű elterjedésre, s amelybe mi már beleszülettünk... Hatott a kommunikációra a telefon, az írógép, a telefax, az üzenetrögzítő, de még a fénymásológép is...

Most azonban itt a digitalizáció, az informatikai forradalom, amely gyorsvonatként szárguld. A dédapa még csak újságot olvasott. A nagypapa felnőttkorában már rádiót is hallgatott. Édesapa találkozott először a televízióval. A gyermek már a számítógéppel együtt született... A gyermek tanítja „számítógépre” az apát, a nagyapát.

A Gutenberg-galaxis végén az informatikai forradalomban (Internet-galaxis?, Digitália?, Cybéria?) évszázados irányzatok borulnak fel. A legfontosabb az, hogy az élőbeszéd, valamint az írás után most egy új nyelvi létmód keletkezik. Megnyilvánulásait másodlagos szóbeliségnek, másodlagos írásbeliségnek nevezük, mindez együtt az új **beszéltnyelvűség**.

Anyanyelvoktatásunkban mi mindenre figyeltünk fel eddig az informatika nyelvi hatásaival kapcsolatban?

1. Legelőször arra, hogy az új technológia szóforradalommal jár együtt. Tömentelen idegen szó áramlik nyelvünkbe: **komputer, szoftver, hardver, szével, printel, e-mail** stb. (1986-ban megjelent a *Mi micsoda magyarul a számítástechnikában?*)

2. Másodszorra a helyesírásra figyeltünk, arra, hogy a számítógépes szövegekben nem volt magyar ékezet, csak hullámos vagy kalapos. Meg arra, hogy az elválasztások sokszor szabálytalanra sikerültek. A számítógépes nyelvhelyesség-ellenőrző programok fölhívják a figyelmünket a nyelvművelés módszertani hiányosságaira.

3. A szövegszerkesztőknek is van nyelvi hatásuk, a számítógép túlírásra („locsogásra”) ösztönöz. A számítógépeken megnövekedett az érintkezések gyakorisága, az élőbeszéd jellegű alkalmi, gyors információtovábbítás is.

4. Csökken a számítógépes szövegek koherenciája (szövegösszetartó ereje). Miért? Mert a számítógépen bátran javítgatjuk, innen-onnan „átemeljük” a szöveget, bele- és átírunk, a végén azt sem tudni, hogy kié a szöveg.

5. Sajátos nyelvvilág születésére figyelhetünk fel A közlés sokszor a jelzés-szerűségig csökken, agresszív rövidítéseket, összevonásokat alkalmazunk. A nyelvi jellemzőket úgy foglalhatjuk össze: előfordul az **alultoldalékolás** (Szereitem Mozart), valamint a **túltoldalékolás** (amerikaiakok). Néhány további példa: alszás = alvás, csati = beszélgetőcsatorna, műxik = működik, ujjmenés = szószátyárság, unkul = pocsék stb.

6. Egészen újfajta jel- és képi világ van megszületőben, amelyet a legtöbben sajátos, laza helyesírással pötyögnek be. Ez a **szlenges helyesírás**, fő jellemzője az összevonás, a kiejtés szerinti írás, valamint a képiség: elmond6om = elmondhatom, f/l = fiú vagy lány? LSD = látom, sokan dancolnak (látom, nem nagyon beszélgetnek a csatornán, pangás van), +6ott = meghatott, mlek = megyek, A teljes képszerűséget a nonverbális jelek, az ún, mosolyikonok (emotikonok) jelentik, amelyek új lehetőséget nyitnak az érzelmi árnyalásra... További példák: mosoly :) / szomorúság :(/ végtelen, határtalan 8 / rózsa @>;

7. Az internetes nyelvhasználatban sokkal inkább az élőbeszédre jellemző mellérendelést alkalmazzuk, mint az írott nyelvhez inkább illő (többszörös) alárendelést.

8. Régi-új szövegtípusok vannak (újja)születőben az interneten, illetve a mobilkommunikációban. Gondoljunk a korábbi Szent Antal-lánchoz hasonló körlevelekre vagy a táviratok és a képes levelezőlapok átköltözésére.

9. Az internet elmozdíthatja a hagyományos területi és társadalmi nyelv-változatok rendszerét, sőt a köznyelv helyét akár egy globális nyelv is átveheti.

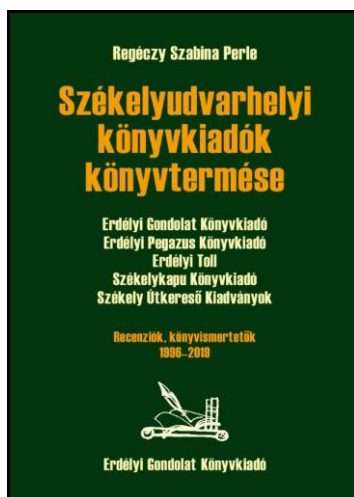
10. Újabb és újabb nyelvi technológiák (nyelv- és beszéd felismerés, beszéd-szintetizálás, fordítóprogram, szöveghelyreállító és nyilván — átalakító programok) a nyelviség egészen új dimenzióiba hatolnak be.

11. Az internet új minőség, nem egyszerűen a kommunikáció, a tömegkommunikáció, illetve az írás vagy az élőbeszéd (!) új formája, hanem minden eddigi kommunikációs forma szintézise, meg a beszéd, persze most még „virtuális beszéd”, az **új beszéltnyelviség**.

12. Óriási szerepük van a számítógépes nyelvészeknek, elemzőknek, valamint a nyelvi technológusoknak. Az informatika emberi, felhasználói oldalán azonban feladata van a nyelvstratégiának és a nyelvművelésnek is. Soha nem volt ekkora szükség a nyelvi kultúra őrzésére, ápolására, terjesztésére a közös kommunikációs gondok megoldása érdekében.

Kiadványaink

2020-ban megjelent

2020-ban megjelent

